

“MÜSEYYEB-NÂME” ÜZERİNE
On “Museyyeb-name”

Dr. Abdülbaki ÇETİN*

ÖZET

Müseyyeb-nâme, Müseyyeb Gazi'nin kahramanlıklarının anlatıldığı bir eserdir. Eserin mensur bir nüshası Mehmet Dursun Erdem tarafından yayımlanmıştır. Bu yazıda Mehmet Dursun Erdem'in yayını çeşitli yönleriyle değerlendirilmiş, *Müseyyeb-nâme*'nin yeni bir nüshası ile manzum bir versiyonu haber verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müseyyeb-nâme, Müseyyeb Gazi, Destan.

ABSTRACT

Museyyeb-name is about bravery of Museyyeb Ghazi. A prose copy of the related work has been published by Mehmet Dursun Erdem. In this study Dursun's publication is evaluated in various aspects and an unknown manuscript of *Müseyyeb-name* and its another version in verse are introduced.

Key Words: Museyyeb-name, Museyyeb Ghazi, Epic.

Müseyyeb-nâme, hzl. Yrd. Doç. Dr. Mehmet Dursun Erdem, Hece Yay., 1. baskı, Ankara, Ocak 2007, 301 s.+ tıpkıbasım.

Eser, “Ön Söz” (s. 11-13), “Kısaltmalar” (s. 14), “Giriş” (s. 15-22), altı bölüm, “Kaynakça” (s. 291-301) ve tıpkıbasımdan oluşmuştur. *Müseyyeb-nâme*'nin günümüz Türkçesi ile metni ise Prof. Dr. Necati Demir tarafından yayımlanmıştır: *Müseyyeb Gazi Destanı (Kerbela'nın İntikamı)*, hzl. Prof. Dr. Necati Demir, Hece Yay., 1. baskı, Ankara, Nisan 2007, 167 s.

Sayın Erdem, “Ön Söz”de *destanlar bakımından Türk edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan Müseyyeb Gazi Destanı'nın bugüne kadar edebiyat tarihleri ve incelemelerinde gözden kaçırılmış olmasının, hem büyük bir eksiklik hem de ilgi çekici bir durum olduğunu, böyle temel bir eserden bugüne kadar haberdar olunmayışın, çalışmanın orijinalliğini artıran en önemli unsurların başında geldiğini* belirtir (s. 11), *müellifi belli olmayan bu destanda 680 yılında gerçekleşen Kerbelâ olayından sonraki gelişmelerin anlatıldığını* kaydeder (s. 11).

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Öğretim Üyesi.

“Giriş”te, eserin konusu, şahıs kadrosu, coğrafyası, yazılış tarihi, dil ve üslûbu, nüshaları vs. hakkında bilgi verilmiştir (s. 15-22).

“*Müseyyeb-nâme'nin Nüshaları*” başlığı altında, *Müseyyeb-nâme'nin üç nüshasından bahsedilmiştir:*

“Bunlardan biri, Divriği Halk Kütüphanesindedir. “Der-Beyan-ı Müseyyeb Gazi” başlığını taşıyan yazma, C. 6086/37 numarada kayıtlı olup 18x11 cm boyutlarındadır ve 200 sayfadır.¹ Müstensihi ve yazılış tarihi belli değildir. ... Eserin yazı karakterinden XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın başlarında istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Nüsha; okunaklı, harekesiz bir nesih ile kaleme alınmıştır” (s. 21).

Diğer bir nüsha, Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Karanlık köyünde oturan Ali Ekber Özdemir adlı bir şahsın kitaplığında imiş (s. 21).

Üçüncü nüsha ise, Prof. Dr. Metin Ergun'un Konya'da bir sahafta gördüğünü söylediği nüshadır (s. 21).

Sayın Erdem, *çok sayıda araştırma gezisine çıkılmasına rağmen ikinci nüshaya ulaşma gayretlerinin sonuçsuz kaldığını* (s. 21), yaptığı *“araştırma ve soruşturmaların sonucunda”* üçüncü nüshaya da ulaşamadığını kaydeder, dolayısıyla çalışmasının eldeki *tek nüshaya, Divriği Halk Kütüphanesi nüshasına, dayandığını* belirtir (s. 21-22).

Sayın Erdem'e göre *“çalışmaya esas alınan nüsha, daha sonra müellif hattından istinsah edilen bir yazmaya dayanmaktadır”* (s. 12). Ancak Sayın Erdem, bu hükmünü destekleyecek herhangi bir delil sunmamıştır. Eserin kompozisyonu, dili ve imlâsı ise bu hükmü kabule pek imkân vermiyor.

Müseyyeb-nâme'nin Sayın Erdem'in göremediği bir nüshası, Millî Kütüphane'de Millî Kütüphane Koleksiyonu Yz. A 8889 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha, Sayın Erdem'in çalışmasına esas aldığı Divriği nüshasının yaklaşık iki buçuk mislidir.

Sayın Erdem'in yayımladığı nüsha: *“18x11 cm boyutlarında ve 200 sayfa”* [Doğrusu 198 s. Yani 100 varak.¹ vr. 1b-100a. A.Ç.], 15 str. nesih yazı.

¹ Sayın Erdem, *sayfa numarası konusunda eserin üzerinde yazılı olan Arapça sayfa sayılarının esas alındığını* (s. 12) belirtmiş ve eserin sayfa sayısını 200 (iki yüz) olarak vermiştir (s. 21). Sayfalar numaralandırılırken 76 (yetmiş altı) sayısı kullanılmamış (s. 148-149), ilk sayfa 2 (iki) sayısı ile başlatılmıştır. Dolayısıyla sayfa sayısını 198 olarak düzeltmek gerekir! Ayrıca yazma eserlerde numaralandırmanın varak üzerinden yapılması genel kabul görmüş (yaygın) bir uygulama iken eserin orijinalinde sayfanın üst tarafına sonradan bir okuyucu ya da eserin maliki tarafından düşülmüş bu rakamlar, bilimsel bir yayın için bu derece bağlayıcı olmamalıdır!

Millî Kütüphane nüshası: 19,8x14,4 cm boyutlarında 482 sayfa (241 varak), 15 str. nesih yazı.

Müseyyib-nâme'nin manzum bir versiyonu da Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi BY 1517 numarada kayıtlıdır (vr. 1b-130a).

Sayın Erdem'in *eser hakkında bugüne kadar tespit edebildiği tek çalışma, Kutlu Özen'in sunduğu bir bildiridir* (s. 12). Kutlu Özen'in bildirisinden² sonra konu ile ilgili bir bildiri, bir makale ve bir de kitap yayımlanmıştır:

- Burhan Paçacıoğlu, "Müseyyeb Gazi Destanında Gerçek Dışı Unsurlar", *1. Halkbilim Bilgi Şöleni Bildirileri*, (Balıkesir 2-4 Haziran 1997), Ankara 1997, s. 57-74.
- Burhan Paçacıoğlu, "Müseyyeb-nâme ve Dil İncelemesi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sivas 1998, sy. 6, s. 149-172.

Sayın Paçacıoğlu, makalesinde *Müseyyeb-nâme*'yi yayıma hazırladığını "basıma hazır" kaydıyla bildirmiştir.³

- Müseyyeb Gazi destanı, Emrullah Eraslan tarafından günümüz Türkçesine aktarılarak *Müseyyib Gazi, Kerbelâ'nın İntikamı* (Can Yay., İstanbul 1. baskı 1993, 2. baskı 1995, 224 s.) adıyla müstakil bir eser olarak yayımlanmıştır.⁴ Eraslan'a göre eseri "eski Türkçe elyazısı ile kaleme alan şair ve tasavvufçu Sefîl Ali (Sühendan) adlı kişidir."⁵ Vülgarize bir yayım olan bu çalışma, bir ilk olması hasebiyle önemlidir.

Ayrıca Prof. Dr. Erman Altun, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı* (Kitabevi Yay., İstanbul 2006) adlı eserinde "Müseyyebnâme (Müseyyeb Gazi Destanı)" başlığı altında (s. 115) Özen ve Paçacıoğlu'nun mezkur bildirilerine atıfla *Müseyyeb-nâme*'ye yer vermiştir.

² Kutlu Özen, "Müseyyeb Gazi Destanı", *IV. Uluslar arası Türk Halk Edebiyatı ve Yunus Emre Semineri*, (Eskişehir 11-13 Mayıs 1989), Eskişehir 1991, s. 269-280.

³ Burhan Paçacıoğlu, "Müseyyeb-name ve Dil İncelemesi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sivas 1998, sy. 6, s. 150, 3. dipnot.

⁴ Bu yayına dikkatimi çeken Sayın Prof. Dr. Süleyman TÛLÛCÛ Bey'e teşekkür ederim.

⁵ Emrullah Eraslan (Çev.), *Müseyyib Gazi, Kerbelâ'nın İntikamı*, Can Yay., 2. baskı, İstanbul 1995, s. 5. Eraslan, 1944 yılında eline çok güzel bir el yazısı ile yazılmış bir yazma geçtiğini, bunun eski yazıyla bir kopyasını çektiğini (istinsah ettiğini), istinsah ettiği bu metni daha sonra yabancı kelimelerden arındırıp, "yeni Türkçe" ile yayına hazırladığını kaydeder. (Eraslan, age. s. 5-6). Hemen belirtelim ki Sayın Eraslan'ın sadeleştirerek günümüz Türkçesi ile yayımladığı nüsha, Sayın Erdem tarafından yayımlanan Divriği nüshası ile tarafımızdan tespit edilen Ankara (Millî Kütüphane) ve Konya (Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi) nüshalarından farklı bir nüshaya dayanmaktadır.

Bütün bunlardan habersiz kalan Sayın Erdem, kendisini “*bu eser üzerine çalışmaya sevk eden en önemli sebep*” olarak eserin *edebiyat tarihi bakımından ilk defa keşfediliyor olmasını ve eserde karşılaşılan farklı dil özelliklerini* gösterir (s. 11).

“Giriş” (s. 15-22) kısmından sonra inceleme, metin ve dizinlere ayrılmış altı bölüm yer alır: Birinci bölüm, “Ses Bilgisi” (s. 25-68). İkinci bölüm, “Şekil Bilgisi” (s. 71-116). Üçüncü bölüm, “Metin” (s. 121-196). Dördüncü bölüm, “Kelimeler Dizini” (s. 199-276). Beşinci bölüm, “Özel İsimler Dizini” (s. 279-285). Altıncı bölüm, “Arapça ve Farsça İbareler Dizini” (s. 289-290).

Çalışmasının ilk iki bölümünü gramer incelemesine ayrılmıştır: “Ses Bilgisi” (s. 25-68), “Şekil Bilgisi” (s. 71-116). Ancak bir Batı Türkçesi metni olan bu eserde bir kez geçen “*bolay ki*” (49/7) unsurunun *ses ve şekil bilgisi* açısından nasıl değerlendirildiğine dair eserin ilgili bölümlerinde bir kayıt bulamadım.

“Ses bilgisi” bölümünde dikkatimi çeken bazı hususlar:

- “Önses h- türemesi:

Metnin en ilgi çekici örneklerinden birisi de önses h- türemesidir. Bu özellik de metne sızan ağız özelliklerinden birisidir. Metinde iki yerde handa<anda kelimesinde karşımıza çıkmaktadır:

Pākī leşker ol handa bunlarıñ ardına düşüp girdiler. 70/6-7.

Ey halife! Bu handa bizi istemededen maşşüd nedür? 97/6.”

(s. 66-67. Ayrıca bk. s. 118, 5. madde).

Öncelikle ilk örnekte “handa” ikinci örnekte “handa” yazılışına dikkat çekelim. Gerçekten de metnin orijinalinde ilki h (ح) ile “handa” (حنده) ikincisi h (خ) ile “handa” (خنده) yazılmıştır.

Kanaatimce kelimenin metinde geçen bu iki şekli de yanlıştır. Doğrusu “hinde” olmalıdır. “hın”, “an, vakit” anlamında Arapça menşeli bir kelime olup Türkçede de kullanılır: Bir örnek: *Burhân-ı Katı* tercümesinde “kergeden” hakkında bilgi verilirken şöyle denir: “*beççeyi yaladığı hinde [=anda. A.Ç.] biçarenin derisi debagat derisi gibi sıyrılıp iner*” (s. 429 “kergeden” mad.).

- Sayın Erdem’e göre “anı ” ve “bunu ” zamirlerindeki “n” yükleme hâli eki (s. 73), “anlar” ve “bunlar” zamirlerindeki “n” ise yardımcı ünsüzdür (s. 66). Sayın Erdem’e göre “*işaret sıfatları ve zamirlerinin çokluğunda yardımcı*

ses “n” bazen getirilir: anlar 57/11, bunlar 59/12” (s. 66). İşaret sıfatlarına “n” yardımcı sesinin nasıl getirildiğine dair ne yazık ki bir örnek verilmemiştir!

Çalışmanın ses bilgisine ayrılmış birinci bölümünde yer yer *istinsah hataları* birer ses olayı olarak değerlendirilmiştir. Örneğin:

- “Kelime başı c->ç- değişmesi” (s. 65)

Bu başlık altında üç örnek verilmiştir:

çāsūs<cāsūs
çihān<cihān
çūş<cūş

- Metinde -“Kelimeler Dizini”ne göre- sadece 4 (dört) kez geçen “cāsūs” kelimesi iki kez *cim*, iki kez de *çim* ile kaydedilmiştir.

- Metinde -“Kelimeler Dizini”ne göre- sadece 3 (üç) kez geçen Farsça “cūş” kelimesi iki kez *cim*, bir kez de *çim* ile yazılmıştır.

- Metinde toplam 10 (on)⁶ kez geçen “cihān” kelimesi 9 (dokuz) yerde *cim* ile “*cihān*”, sadece bir yerde (196/10) *çim* ile “*çihān*” şekliyle geçmiştir. Sayın Erdem, *çim* ile yazılan bu biricik örneği de “c>ç değişmesi” olarak değerlendirmiştir (s. 65).

- “Kelime ortası -c->-ç- değişmesi” (s. 65) başlığı altında verilen örneklerden biri dikkat çekicidir:

“**çarmınça<çarmınca:** Andan her taraftan bunu çarmınça gerdi. 83/7” (s. 65).

“*Çarmınça*” kelimesinin sonundaki /a/ ünlüsünün yönelme hâli eki olduğu dikkatten kaçtığı için kelime çalışmanın sözlük kısmında “**çarmınça:** çarmih. 83/7” (s. 216) olarak madde başı yapılmıştır. Kelime, “çarmih” olarak düzeltilmeli ve bu şekliyle madde başı yapılmalıdır.

- Sayın Erdem’in “ç>c değişmesi” başlığı altında kaydettiği “*bu değişme de metinde sistemli olarak görülmektedir. Metin incelendiğinde*

⁶ Metinde 7 (yedi) kez geçen (“Kelimeler Dizini”ne göre 8 -sekiz- kez geçmiştir. Ancak dizinde işaret edilen 23/9-10’da ne yazık ki geçmemiştir!) Farsça “cihān” kelimesi, “Özel İsimler Dizini”nde “Pehzād Cihān” maddesinde (s. 284) işaret edilen yerlerden de sadece üçünde geçmiştir. Bunlardan ikisi *cim* ile “*cihān*” (194/8, 195/13) biri ise *çim* ile “*çihān*” (196/10) imlâsıyla kaydedilmiştir. Dolayısıyla “cihān” kelimesi metinde toplam 10 (on) kez geçmiş oluyor.

*değişmelerin rastgele veya müstensih hatasından öte sistemli ve bilinçli yazılımlar olduğu görülmektedir*⁷ (s. 60) kanaatine de katılmak mümkün değildir.

“ç>c değişmesi” başlığı altında verilen örneklerden birini, “cün<çün” (s. 61) örneğini ele alalım. Metinde çün kelimesi 2/12, 40/3, 54/14, 89/13... yerlerde çim ile yazılmışken 3/13, 10/3, 11/13, 25/8, 27/5... yerlerde cim ile yazılmıştır. Aynı durum “çalış-<çalış-” (s. 60) örneği için de geçerlidir.⁸ “Çalış-” fiili metinde cim (51/4, 53/10) ve çim (110/13, 152/1-2) ile yazılmıştır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bu durumda nasıl sistemli ve bilinçli bir yazılımdan söz edilebilir!

Sayın Erdem’in “b>p değişmesi” için verdiği hüküm:

- “b>p değişmesi: Bu değişme Müseyyeb-nâme’ye has bir değişmedir.” (s. 63).

Sadece “b>p değişmesi” değil, Sayın Erdem’e göre “p>b değişmesi” de Müseyyeb-nâme’ye has bir değişmedir.

“p>b Değişmesi: Bu değişim Müseyyeb-nâme’ye has bir değişim olduğu için ayrıntılı örneklendirilecektir.” (s. 59).

Sayın Erdem’in “Kelime Sonu -p>-b Değişmesi”ne verdiği tek örnek:

“ib<ip : Boğazına bir ib takup sürdiler, taşra çıkardılar. 171/2-3, Tiz ayağına ib takup getirüñ. 71/4-5.” (s. 60)

Bu iki cümlemin yanına “ip” kelimesinin geçtiği şu cümleyi de yazalım:

“... eyitdi: Tiz ipe yapış, eglenme! didi” (s. 139, metin 49/6) ipe : ايه

Şimdi izah edilmesi gereken husus şudur: Kelime (“ib”) yalın hâldeyken (üstelik kendisinden sonraki kelime de ünsüzle başlamışken “ib takup”) sedalılaştan /p/, kelime ünlü bir ek (ör. yönelme hâli eki: /+e/) alınca neden sedasızlığını korumuştur! (“ipe”).

Daha açık bir ifadeyle söyleyelim: “Tiz ipe yapış, eglenme!” örneğinde olduğu gibi yumuşaması için -en azından görünürde- bir neden varken sertliğini

⁷ Sayın Erdem’in bu yargısı “ön söz”deki “yazmayı istinsah eden kişinin imlaya gereken ilgiyi göstermemesi, ağız özelliklerinin metne aşırı bir şekilde nüfuz etmesi, ikili ve standart olmayan yazılımlar metnin çözümü konusunda bizi hayli yormuştur” (s. 12) ifadelerini nakzeder.

⁸ “Kelimeler Dizini”nde “çalış-” maddesi yoktur. “çalış-<çalış-” değişikliğine (s. 60) örnek verilen cümle (51/4) dahil bu kelimenin geçtiği yerler “Kelimeler Dizini”nde “çalış-” maddesinde toplanmıştır (s. 216). Yani ç>c değişmesine örnek verilen kelimelerden “cün” (s. 216) sözlükte madde başı iken “çalış-” neden madde başı değildir?

koruyan /p/, yumuşamasını gerektirecek hiçbir gerekçe yokken (ör. “ib ıakup”) neden yumuşamıştır!

- “y>p değişmesi
Bu değişim sadece bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.
pār<yār: Ey pār-ı ‘azîz! Yolda ne gördün! 148/2-3” (s. 66)

Eserin sözlük kısmında (“Kelimeler Dizini”) “pār (F. yār)” (s. 156) olarak yer almıştır. Metinde “Kelimeler Dizini”ne göre “yār” kelimesi 32 (otuz iki), “pār” ise sadece 1 (bir) kez geçmiştir. Sayın Erdem, eserde sadece bir kez geçen “pār” şeklini “y>p değişmesi”ne örnek olarak almış (s. 66), çalışmasının önsözünde ise “y>p (yār>pār)” değişmesinden *sistemli bir şekilde karşılaşılan bir sedasızlaşma örneği* (s. 11) olarak bahsetmiştir.

Sayın Erdem, çalışmasının ses ve şekil bilgisi bölümlerinden sonra yer alan “sonuç” bölümünde “Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman eki olan –yor ekinin metinde kullanıldığı görülmektedir” (s. 118) demiş fakat ne geçtiği yeri işaret etmiş ne de herhangi bir örnek vermiştir. Çalışmanın “Şekil Bilgisi” bölümünde de “şimdiki zaman” (s. 103) başlığı altında ne -yor ekine değinilmiş ne de sonuç bölümündeki hükmü destekleyecek bir örnek verilmiştir. Öyleyse sonuç bölümündeki bu hükmü, gerçekleştirmemiş bir temenni olarak kabul etmemiz gerekir!

Yine “sonuç” bölümünde Sayın Erdem “metinde çok sistemli olarak p>b, b>p, c>ç, ç>c, gibi ses değişimleri görülmektedir” (s. 118) hükmünü vermiştir. Bu ilginç durum⁹ Sayın Erdem’in de dikkatini çekmiş olmalı ki devamla “bu ses olayları, bugüne kadar bu şekliyle başka bir yazma metinde karşımıza çıkmamıştır” demekten kendini alamamıştır! (s. 118).

Bir kısım örneklerini yukarıda zikrettiğimiz bu “ses değişmesi”ne maruz kalan harflerin (b-p, c-ç) eski yazıda noktalı olmaları (yazıda birbirlerinden

⁹ Mukayese için bir iki örnek:

c<ç	krş.	ç<c	cavuş<çavuş (s. 61)	krş.	çāsūs<cāsūs (s. 65)
			cehār<çehār (s. 61)	krş.	çihān<cihān (s. 65)
b<p	krş.	p<b	behlivan<pehlivān (s. 61)	krş.	pahādır<bahādır (s. 64)
			bāymāl<pāymāl (s. 59)	krş.	pātıl<bātıl (s. 64)

Sayın Erdem’e göre bunlar “sistemli ve bilinçli” (s. 60) değişmelerdir. Öyleyse bu *sistem ve bilincin* keyfiyeti okuyucudan neden esirgenmiştir! Meselâ “ç<c değişmesi”ne örnek gösterilen kelimelerden metinde toplam 10 (on) kez geçen cihān kelimesinin 9 (dokuz) kez cim ile yazılması karşısında sadece 1 (bir) kez çimle yazılmasının *bilinci ve sistemi* nedir?

noktaları ile ayrılmaları) ve mahreçlerinin bir birbirine yakın olması bir tesadüf mü? Ayrıca,

ح harfini, üstüne nokta koyup ح (habs 3/5; h̄arbe; h̄ayf);

ح harfini, noktasını unutup ح (hancer 6/5);

ج harfini, üzerine nokta koyup ج (Muhtāz 3/5, 8);

چ harfini, fazladan bir nokta koyup چ (pār-ı ‘azīz 148/2) yapan bir müstensihin kaleminden çıkmış bir metne son derece dikkatli yaklaşmak gerekir.¹⁰

Çalışmanın üçüncü bölümü *Müseyyeb-nâme*'nin metnine ayrılmıştır. Bu bölümde noktalama işaretlerinin kullanılmış olması hazırlayanın metni nasıl yorumladığını anlamamıza imkân sağlaması açısından yerinde bir tutum olmuştur. Ancak Sayın Erdem, daha metnin başında geçen aşağıdaki cümlede Farsça tamlamanın (‘Abdullāh-ı mel‘ūn) yapısını bozduğu için sebep olduğu belirsizliği (mevsuf kim?), “Hayn” [“Hüseyyin” olmalı! A.Ç.] kelimesinden önce bir virgül koyarak nispeten giderebilirdi.

“Andan ol ‘Abdullāh mel‘ūn H̄ayn h̄azretini şehīd idicek Muhtāz Ḡazī’yi h̄abs eylemiş idi.” (s. 121, metin 3/4-6)

Doğrusu: Andan ol ‘Abdullāh-ı mel‘ūn, H̄üseyyin h̄azretini şehīd idicek Muhtār Ḡazī’yi h̄abs eylemiş idi.

• “Ol server-i ḡazīyān ol Müseyyeb pehlivān bir kezden turdu. Yirinden Ebū Bekir çukālīn geydi ve H̄azret-i ‘Osmān’iñ h̄amā’ilin kuşandı ve H̄azret-i ‘Alī’niñ imāmesiñ başına şarındı ve k̄amkām kılıcın beline kuşandı.” (s. 144, metin 64/12-15).

Bu kısım üzerinde birkaç düzeltme yapmak gerekir:

1. İlk cümle şu şekilde bitirilmeliydi:

“Ol server-i ḡazīyān ol Müseyyeb pehlivān bir kezden turdu yirinden.” Yani: O gazilerin önderi Müseyyeb pehlivan birden yerinden kalktı.

¹⁰ Sayın Erdem, yazmada “düşām” ve “düstām” olarak kaydedilmiş kelimenin “düşnām” olması gerektiğini fark etmiş ve gerekli düzeltmeyi yapmıştır. (s. 129, dipnot). (س - ش ; ت - ن). Aynı şekilde metinde “sār” (72/10) yazılmış kelimenin “sāz” (s. 147, dipnot); “kapısı” (52/3) yazılmış kelimenin de “kayısı” (=kaygısı) olması gerektiğini fark etmiş ve gerekli düzeltmeleri yapmıştır. (s. 140, dipnot). Aynı hassasiyet birbirinden noktaları ile ayrılan harfleri ihtiva eden diğer kelimelere karşı da gösterilmeliydi.

2. “Çuḳāl” kelimesi uzun ünlülü kaydedildiğine ve ön ünlülü ekler aldığına göre alıntı bir kelime olarak kabul edilmiş demektir. “Kelimeler Dizini”ne de uzun ünlülü olarak alınmış ancak menşei belirtilmemiştir. Kelimeye başka bir yerde de ön ünlülü ek getildiğine (“... Ve benim çuḳālimi geyüp ol Ḥāricīleri kırasın...” (s. 131, metin 31/13-14) ve eserde toplam dört yerde (bkz. “Kelimeler Dizini”, “çuḳāl” mad.) aynı imlâyla (“çuḳāl”) kaydedildiğine göre bir sehiv durumu da söz konusu değil demektir! Sayın Erdem’in kelimenin menşei için ne düşündüğünü bilmiyoruz.

“Çuḳal” kelimesi *Tarama Sözlüğü*’nde “çukal, çokal, çukar” şekilleriyle kayıtlıdır (s. 59b). *Türkçe Sözlük*’te de (TDK) “çokal” imlasıyla kökeni gösterilmeden (dolayısıyla Türkçe kabul edilerek) yer almıştır (I, 318b). Redhouse, kelimeyi “choqal” [=çoḳal] imlâsıyla, Türkçe olduğunu belirterek kaydetmiştir (737a). Hasan Eren, Edward Tryjarski’nin “çokal” kelimesini Orta Türkçe “çoğ- ‘sarmak, sıkı bağlamak’ köküyle ilişkilendirmesini “ses bakımından tartışmaya açık” olarak niteler (s. 97b). Doerfer’e göre “çoḳal” Türkçeden Farsçaya geçmiştir. bk. TMEN, III, 1084:

1084. چغل (çoḳal) ‘Panzer’ ← tü. çoḳal

Kelime, Burhân-ı Katı tercümesinde “çugel” (چغل) imlasıyla yer almıştır. (s. 146).

3. “ve Ḥāzret-i ‘Alī’niñ imāmesiñ başına şarındı” cümleciğinde geçen “imāmesiñ” kelimesinin sonundaki /ñ/, /n/ olmalı.¹¹ Eserin orijinalinde her ne kadar “sağır kef” (=ñ) ile yazılmışsa da fonksiyonu göz önünde bulundurularak düzeltilmeli idi. Yani:

.... Müseyyeb	Ebū Bekir	çuḳalıñ	geydi
....‘Osmān’iñ		ḥamā’ilin	kuşandı
....‘Alī’niñ		‘imāmesiñ şarındı
....	 kılıcın kuşandı.

Buradaki “imāmesiñ” (64/14) verisi, “Kelimeler Dizini”nde “imām” maddesinde gösterilmiştir!

• “Ḥaber diñle imdi, ey püsrlr!” (s. 163, metin 107/8). “püsrlr” “Kelimeler Dizini”nde “püsrlr: (A. büsr) genç kız ve oğlan 107/8” olarak

¹¹ krş. “Ḥāricī eyitdi: Ne kişisin, adın nedir?” 50/9-10. Bu cümlede de “adın” “adıñ” olarak düzeltilmeli idi!

tanımlanmış, Arapça “*büsr*” ile ilişkilendirilmiştir! Metin “*okunaklı, harekesiz bir nesihle*” (s. 21) yazıldığına göre bu kelime Farsça “*püser*” olmalıdır.

• “*Bunlar bu resme çalış iderken...*” (s. 148, metin: 74/14-15) cümlesinde geçen “*çalış it-*”, “*çalışmak*” (s. 216) değil, *vuruşmak*, *çarpişmak*, *savaşmaktır*. Yani bu kısmı,

Bunlar [birbirine karışan iki ordu 74/11] *bu resme çalış iderken* [şimşek gibi şakıyan kılıçları (74/13) birbirine çalarken]...” olarak anlamak ve *çalış it-* fiilini “*kılıçlaşmak*”, *vuruşmak*, *savaşmak* olarak tanımlamak gerekir. “*Çalış it-*” ve “*çalış kıl-*” (s. 216) birleşik fiillerinin ilk unsuru olan *çalış* “çarpişma, savaşma, muharebe” anlamında bir isimdir. Bu birleşik fiilleri “*çalış-*” fiilinin alt maddesi olarak göstermek doğru değildir.

• Metinde iki kez geçen “*Hayn*” (s. 121, metin 3/4; s. 155, metin 92/9) ismi “*Hüseyin*” olarak düzeltilmelidir!

• Sayın Erdem, mensur bir eser olan *Müseyyeb-nâme*'de “*sadece iki beyitlik bir manzume*” bulunduğunu bildirir. (s. 18) Bu iki beyitlik şiire bakalım:

“Şiir

Cün şabâh oldu, güneş kaldırdı
Başın nür-ı Yezdân cihâna kıldı

Kaş tağlarınıñ başına altun tâc urur
‘Âlemi rüşen kılup pervâz urur” (s. 148, metin 75/12-15)

“*Kaş tağlarınıñ başına altun tâc urur*” mısraında geçen “*kaş*” kelimesi eserin sözlük kısmında tek kelimeyle “*kaş*” (s. 242) olarak tanımlanmış, gerisi okuyucunun muhayyilesine bırakılmıştır!

Yukarıdaki beyitler şu şekilde düzeltilmelidir:

Çün şabâh oldu, güneş kaldırdı baş
Nür-ı Yezdân cihâna kıldı fâş

Tağlarıñ başına altun tâc urur
‘Âlemi rüşen kılup pervâz urur

- “Ol iki gürz birbirine doğanup anlardan bir od çıktı, **bir ğavl, terk gecdi, gitdi**. Döndi nazar kıldı, gördi yine selâmet durur, la‘în kaçıldı.” (s. 168, metin: 120/7-9).

Bir-iki cümle öncesine bakalım: Mücadelenin kahramanları Abdülkadir, “**Porğul Türk**” ile “Yezîd”dir. (119/10 vd.).

“La‘în [Yezid]... irişdi, bir kez urdı. ‘Abdü’l-kâdir kendü gürzini karşı bıraktı.

Ol iki gürz birbirine doğanup anlardan bir od çıktı, **bir ğavl, terk gecdi, gitdi**. Döndi nazar kıldı, gördi yine selâmet durur, la‘în kaçıldı, döndü irişdi. Yine bir kezden urdı. Behlivân gürzi yine muqâbil kıldı, men‘c iyledi. Üc hamle haṭâ gecdi. Andan ‘Abdü’l-kâdir atına süvâr olup nöbet aña geldi idi. Porğül’a bir gürz urdı ki ol la‘în men‘c iyledi.” (s. 168, metin: 120/5-13).

Yukarıdaki “**bir ğavl, terk gecdi, gitdi**” kelime yığını “Kelimeler Dizini”nde şöyle tanımlanmıştır: “**ğavl terk gecdi gitti**: sözünde durmamak, sözünü tutmamak” (s. 225). Bence bu “**bir ğavl, terk gecdi, gitdi**” yığınınındaki “bir ğavl terk” mücadelenin kahramanlarından “**Porğul Türk**”tür!

- “Zeyne’l-‘âbidîn” (s. 155, metin: 93/5-7 vs.) geçtiği bütün yerlerde “Zeyn...” olarak düzeltilmelidir.

- “Tevbe” kelimesi *harekesiz okunaklı bir nesihle yazılmış* bu metnin orijinalinde geçtiği bütün yerlerde aynı imlâyla (توبه) yazıldığı hâlde, “tövbe” (167/2) ve “tevbe” (116/14, 122/5...) olarak iki farklı şekilde transkribe edilmiştir. Bu ikilik “Kelimeler Dizini”ne de yansımıştır: “Tevbe” (s. 267), “tövbe” (s. 268).

- “Çünkü “**Şebr la‘în** geldi.” didiler, **Yezîd la‘în** eyitdi: “**Yine** geldi ola.” (s. 155, metin 92/3-4).

Şebr-i laîn gelince Yezid-i laînden Zeyneb Hatun’u kendisine vermesini istediğine göre Yezid-i laîn, Şebr-i laînin geliş nedeni hakkında endişelidir, demektir. Cümle şöyle olmalıdır:

Çünkü “**Şebr-i la‘în** geldi” didiler, **Yezîd-i la‘în** eyitdi: “**Niye** geldi ola!”

Farsça tamlamalara, özellikle isim unsuru özel isim olan sıfat tamlamalarına, dikkat edilmediği gibi bağlama grubuna da pek dikkat edilmemiştir:

medh-i şenā 29/13	doğrusu	medh u şenā
cān-ı gönülden 53/14	doğrusu	cān u gönülden
gürz-i meş'ale 13/11	doğrusu	gürz ü meş'ale
'avn-i 'ināyet 95/10	doğrusu	'avn ü 'ināyet
mü'min-i muvaḥḥidim 68/9-10	doğrusu	mü'min ü

muvaḥḥidim

Metindeki tamlamalardan biri dikkat çekicidir: sevā-yı cān-ı dil 126/12

“Gördiler ol dīn yolında çapük sevā-yı cān-ı dilden sever cehār yārı Şāh Müseyyeb Baḥtiyārī” (s. 170, metin: 126/12-13).

“Çapük” maddesi “Kelimeler Dizini”nde gözden kaçmıştır. “sevā-yı cān-ı dil” tamlaması ise “candan ve gönülden birlikte, can ve gönülün beraberliği” (s. 261) olarak tanımlanmıştır. “Baḥtiyārī” kelimesinin sonundaki “ī”nin işlevini ise kelime bu şekliyle madde başı yapılmadığından anlayamıyoruz.

Cümle şu şekilde düzeltilmelidir:

Gördiler ol dīn yolında çabük-süvā[r]ı, cān u dilden sever
çehār yārı, Şāh Müseyyeb Baḥtiyārı.

Bu secili cümleyi ihtisar edecek olursak (sıfatları hazfedip mevsufla yetinecek olursak) “Baḥtiyārī” kelimesinin sonundaki “ī”nin işlevi anlaşılacaktır:

“Gördiler ... Şāh Müseyyeb Baḥtiyārı” -> “Gördiler ... Baḥtiyārı” -> Baḥtiyārı gördüler.

Eserin dördüncü bölümü “Kelimeler Dizini”ne ayrılmıştır.

• “Sözlük kısmı, eserde geçen bütün kelimeleri içermektedir” (s. 12) denmesine rağmen, metinde iki kez rastladığım ve anlamını merak ettiğim “bī-zevālu 'llāh” (s. 149, metin: 78/10; s. 196, metin: 200/15) kelimesini ne yazık ki eserin sözlük kısmında (ve “Arapça ve Farsça İbareler Dizini”ne ayrılan altıncı bölümünde) bulamadım.

1. “Ol yimez, uyumaz, mülküden ma'zül olmaz -bī-zevālu 'llāh'dur celle celālühü-” (s. 149, metin 78/9-10)

2. “Ol pâdişâh bî-zevâlu’llâh...” (s. 196, metin 200/14)

Her iki cümlede geçen “bî-zevâlu’llâh” kelimesi, bî-zevâl Allâh (=zevali olmayan Allah, ebedî olan Allah) olarak düzeltilmelidir. Cümlelerin ikincisi “Ol pâdişâh-ı bî-zevâl Allâh...” olmalıdır.

• “Kelimeler Dizini”nden eserde sadece bir kez geçtiği anlaşılan “cezâ iyle-: ceza vermek. 155/9-10” (s. 215) şu cümlede geçmektedir:

“Hâtibîñ başını gövdesinden cezâ iyledi.” (s. 180, metin: 155/9-10).

Bu cümledeki “cezâ” kelimesi “cüdâ” olarak düzeltilmelidir. Cüdâ eyle-: Ayırmak. “cüdâ” Türkçede *et-* yardımcı fiiliyle de kullanılır: “**Et**mesin tek vatanımdan beni dünyada **cüda**.”

• Sayın Erdem’e göre “cal-” fiili otuzu aşkın yerde “bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak” (s. 213, **cal-/çal-** II.) anlamındaymış! *Türkçe Sözlük*’te (TDK) “çal-” fiili bu şekilde tanımlanırken “pikâp çalmak” örneği verilmiştir. (1988 baskısı, c. 1, s. 274. *çalmak* maddesinin 4. (3.?) anlamı. TDK sözlüğü sayın Erdem’in kaynakçasında yoktur!).

• “ahvâl”, “durum, hal” (s. 200) değil, “durumlar, hâller”; “vilâyet: (A.): memleketler, vilayetler” (s. 271) değil “memleket, vilâyet” olarak düzeltilmelidir.

• “ba’zılar: (A.) bazıları, belgisiz zamir.” (s. 207); “beş: beş, rakam” (s. 208) maddelerinde “belgisiz zamir” “ba’zılar”, “rakam” ise “beş” kelimesinin anlamı olmasa gerek. Ayrıca “ba’zılar” ve “müekkeller” (s. 250) çoğul şekilleriyle madde başı yapılmıştır. “La’îniñ kolu kâyim turmadı. İki gürz ketfine toğandı.” (s. 174, metin 138/9) cümlesindeki “ketfine” kelimesinin sözlük kısmında “ketfin” olarak madde başı yapılması (s. 249) vb. dikkatsizlikler çalışmanın aceleyle getirildiğini göstermektedir.

• Madde başı olan “beyin” kelimesi (s. 208) 134/9 hariç geçtiği diğer yerler için “beyni” şekliyle madde başı yapılmalıdır.

Sözlük kısmında kelimelerin yer yer gelişigüzel tanımlandığı dikkat çekmektedir.

“**acı**: acı, ıstırap. 4/3, 49/14” (s. 199).

İşaret edilen yerlerin ilkinde şöyle geçiyor: (Müseyyeb Han’ın yüzüne bir tokat atılır) “Müseyyeb Hân gördi ki yüzi bek acıdı, hemân yirden bir taş alup ol

la'ine bir taş urdu." (s. 122, metin: 4/3-4). Burada söz konusu olan "acı-" ("canı yanmak") fiilidir. "Kelimeler Dizini"nde "acı-" maddesi yoktur.

"**atla-:** yüksek bir yerden, bir taşittan, bir binek hayvanından inmek" (s. 205).

"**baş kaygusu:** canının derdine düşmek. 52/3, 152/12" (s. 207) Ayrıca "Kelimeler Dizini"nde "kaygusu" (s. 207) olarak kaydedilen kelime metinde geçtiği iki yerde de "kayusu" şeklinde yazılmıştır.

"**başına hikayet gel-:** başından geçen olaylar" (s. 207).

"**bī-ḥūd:** (F.) kendinden geçmek, bayılmak" (s. 209). "Kelimeler Dizini"nde "bī-ḥūd" maddesinden önce "bī-hoş" maddesi bulunur. Neden biri "bī-ḥūd" diğeri "bī-hoş"? Eski harfli metinde ikisi de *vav* ile yazılmıştır.

"**bismi'llāh:** besmele, başlangıç" (s. 211). Kökeni belirtilmemiştir. "Başlangıç" anlamı işaret edilen yerlerin hiçbirine uygun değildir!

"**bit-:** bitmiş, tamamlanmış" (s. 211).

"**cān korku düş-:** hayatın sonlanacağına duyulan endişe" (s. 214)

"**cānını cehenneme vasıl kıl-:** cehennemlik olmak. 175/3" (s. 214) Geçtiği cümle: "*Tekbīr getirip ol Mervān la'ini biñ dürlü zecrle cānını cehenneme vāşıl kıldı.*" (s. 187, metin 175/3). Yani: Tekbir getirip o Mervan-ı laini (melun Mervan'ı) bin türlü eziyetle (=zecz ile) öldürdü (=canını cehenneme vasıl kıldı). Bu cümlede geçen "zecz", "*önleme, yasak etme*" (s. 275) değil "*eziyet*" anlamındadır. Yani "zecz" kelimesinin Devellioğlu lügatindeki 1. anlamını ("önleme, yasak etme") değil, 4. anlamını ("eziyet") almak gerekirdi! Ayrıca "Mervān la'ın" Mervan-ı la'ın olmalı!

"**cavuş:** (F.): çavuş, onbaşidan sonra gelen erbaş." (s. 214).

Devellioğlu lügatinden ("çâvûş" mad.) alınan bu tanım günümüz ordu düzeni için doğrudur. Ancak elimizdeki metnin Emevîler döneminde gelişen olaylardan bahis tarihî bir metin olduğu dikkatten kaçmıştır.

"**cerrāḥ ol-:** ameliyat yapmak. 84/12" (s. 215)

"ameliyat yapmak" (!) anlamındaki "cerrāḥ ol-" metinde şu cümlede geçmektedir:

"*Ömer ibni Ümmiye tırdı, yirine sūret-i tebdīl idüp bir cerraḥ oldı*" (s. 151, metin: 84/11-12)

Cümle şu şekilde düzeltilmelidir:

‘Amr ibn-i Ümeyye tırdı, yerine süret tebdîl idüp bir cerrâh oldu.

“süret-i tebdîl it-” (s. 263) eserde bir kez daha geçmiştir:

“Ol dağı süret-i tebdîl idüp kaçarken Sünniler anı tıutup Müseyyeb Hân’a getürdiler” (s. 154, metin: 91/10-11)

“süret-i tebdîl it-”, “şüret tebdîl it-” olarak düzeltilmelidir. Yani “tebdîl-i şüret et-”

“**dost:** (F.): dost, sevilen, güvenilen, yakın arkadaşım.” (s. 220)

“**düş:** (F.) omuz, dün gece, rüya. **düş gel-:** karşı gelmek. 66/9-10” (s. 221). Bu kelime (“düş”) metinde sadece bir kez geçmiştir. Öyleyse birbiriyle alâkasız üç farklı anlamını hem de virgülle ayırarak (Devellioğlu rakamla ayırmıştır: “düş: 1. omuz 2. dün gece 3. rüya.” Develioğlu lügati “düş” mad.) peşpeşe sıralamanın gereği var mı?

İşte “düş” kelimesinin geçtiği biricik cümle: “*Nāgāh ceng iderken Ehrām, Şebr-i İtrān Hāriciyye* [“Hāriciyye” olmalı A:Ç.] *düş geldi.*” (s. 145, metin: 66/9-10).

Buradaki “düş” Türkçe “duş” (< “tuş” EDPT 558) kelimesidir. *Duş gel-* “rast gelmek, rastlamak, karşılaşmak, tesadüf etmek.”

“**dün:** (A.) aşağı, aşağılık, soysuz. 144/9, 144/10” (s. 220) Metinde sadece müteakip iki satırda geçmiştir:

“Andan bir gāvḡā perhāy perhū oldu ki vaşfa şıḡmaz. **Dün** icinde Hāricileri başdılar. Şabāḡ olunca ceng oldu. Andan **dün** icinde Yezid ve Mervān la’īn gördiler, vakit **tanḡ** oldu. Sünniler ḡālib oldılar. Bunlar taḡtdan inüp bāriḡāhdan taşra çıkdılar. ‘Azm-i diyār-ı Şām kıldılar. Bu taraftan şabāḡ oldu, Hārici ol hāli görüp şındılar. Tār-mār oldılar” (s. 176, metin: 144/8-14)

Hariciler “dün” içinde baskına uğrarlar, sabaha kadar cenk devam eder. Yezid ile Mervan-ı la’in bakarlar ki vakit “tanḡ oldu” Şam’a kaçarlar.

“Tanḡ” kelimesini Sayın Erdem “tan vakti, güneşin doğmaya yakın vakti” olarak tanımlamıştır (s. 266). Buradaki “dün” kelimesi “dün” olarak düzeltilmelidir. “dün” (< “tün” EDPT 513) “gece” anlamında Türkçe bir kelimedir. Eski metinlerimizde “dün başkunu” tamlamasıyla da kullanılır, “gece

baskını” manasına. Gece baskına (144/9), sabah bozguna (144/13-14) uğrayan Haricî ordusunun liderleri konumundaki Yezid ile Mervan-ı laîn, canlarını kurtarmak için vaktin iyice darlaştığını (teng oldu) anlayınca geceden (“dün içinde” 144/10) Şam’a kaçarlar. Sabah “bu hâli gören” (Yezid ile Mervan-ı lainin kaçtığını anlayan) Harici ordusu da “tār-mār” olur.

Yukarıdaki alıntıda ilk cümleye dönelim: “Andan bir gāvġā **perhāy perhū** oldu ki vaşfa şıġmaz.” “Perhāy perhū” Sayın Erdem’e göre Farsça olup “yansıma ses, bağırma çağırma, ortalığın karışması” (s. 257) anlamındaymış. Sanırım şu şekilde bir savaş tablosu tasvir edilmek isteniyor:

“Bir gāvġā **bir hāy bir hū** oldu ki vaşfa şıġmaz.”

krş. “Gördiler ki toz belürdi, toz icinde ol şīr-zāde Muhtār pehlivan bir kezden nārā urup Hāricī leşkeriniñ icine **bir hāy bir hū** kıpdı.” (s. 193, metin: 190/8-10)

“**ehl-i bīʿat**: kabul edenler.” (s. 221)

“**ehl-i beyt**: hane halkı, familya, Hz. Peygamber’in yakın akrabası” (s. 221). “Kerbela olayından sonraki gelişmelerin ele alındığı” (s. 11) bir eserde “ehl-i beyt” tamlamasının hangi anlamda kullanıldığını tahmin etmek güç olmasa gerek. Öyleyse bunu tanımlarken “hane halkı, familya” kelimelerini kullanmaya gerek var mı? Bunların peşpeşe sıralanması gereği duyulduysa, en azından Devellioġlu lūgatinde olduġu gibi “hane halkı, familya” ile “Hz. Peygamber’in yakın akrabası” ifadeleri birbirinden noktalı virgülle ayrılabilirdi!

“**er dīle-**: asker istemek” (s. 222). Komutanın çavuştan bir veya birkaç asker istemesini ihsas ettirecek şekilde deġil de eski muharebe tekniġinin yansıtacak şekilde tanımlanmalıydı! Meydan-ı harbe atılan cengāverin nara atarak karşı tarafa meydan okuması ve kendisiyle “*çalışacak*” birini dilemesidir, er dilemek.

“**el/e!**: el, yed” (s. 221). “el” kelimesi ﻻ imlâsıyla yazıldığı yerlerde (ör. 5/6) “el”, ﻻﻟ imlâsıyla yazıldığı yerlerde ise (ör. 7/13) “e!” okunmuştur! “el, yed” (s. 221) (organ) anlamındaki “el” kelimesinin /e/ ünlüsü kapalı e (e!) mi? Metnin “*harekesiz bir nesih ile*” (s. 21) yazıldığını bir kez daha hatırlatalım!

Ve “el” ile ilgili güzel bir atasözü: “yalnız eliñ āvāzı çıkmaz” 9/3 Nedense bu atasözüne ne inceleme kısmında ne de “Kelimeler Dizini”nde işaret edilmiştir.

“**elā:** (A.) başlama ve tenbih edatı, nazımda söz başında kullanılır 151/5”. Sayın Erdem’in edatları tasnifinde “başlama ve tenbih edatı” yoktur. (s. 90-99). “Elā” kelimesine edatlar bölümünde yer de verilmemiştir! “Elā” metinde sadece bir kez geçmiştir: “*Elinde bir tığ tutmuş, iki çatal, gözler gök elā ve sarışın*” (s. 178-179 metin: 151/4-4). Bu cümledeki “elā” kelimesi için Devellioğlu lügatindeki yukarıda yer alan tanım değil, *Türkçe Sözlük*’teki (TDK) “*gözde sarıya çalar kestane rengi*” tanımı alınmalıydı! (Türkçe Sözlük (TDK) gibi, Devellioğlu lügati de Sayın Erdem’in kaynakçasında yoktur!).

“**ganīmet:** (A.) çalışmaksızın elde edilen şey, emeksiz şey. 196/3” (s. 225) Devellioğlu lügatinde kelimenin birinci anlamı olarak verilen bu karşılık metne uymuyor! Devellioğlu lügatindeki ikinci anlamının alınması gerekirdi: (Savaşta) “düşmandan alınan mal”.

“**genc:** genç olmak, yaşlı olmamak” (s. 227)

“**girān:** (F.): 1. ağır, sakil. 2. fena kokmuş. 3. bıktırıcı, usandırıcı. 4. sert, katı. 74/5, 111/12, 146/3, 161/6” (s. 228). “Kelimeler Dizini”ne göre toplam dört yerde geçmiş “girān” kelimesi. Ne yazık ki 2. ve 3. anlamlarıyla metinde hiç kullanılmamıştır! 146/3’te “girān”, “giryān” yerine yanlışlıkla metne girmiştir: “ol vakıttan berü gice gündüz zārī girānım, didi.” (146/3). Sayın Erdem, kelimenin dört ayrı anlamını peşpeşe sıralamıştır. (Devellioğlu lügatinde de “girān” kelimesinin bu dört anlamı aynı ifade ve aynı sıralamayla yer almıştır!).

“**hākīm:** (A.) Allah; şehir beyi, hakim olarak atamak. **h. kııl-:** hükümdar olarak atamak. 124/14” (s. 231). “hākīm” kelimesi metinde sadece bir kez kullanılmıştır: “Beşir oğlunu yerine hākīm kııldı.” (s. 170, metin: 124/14).

“**havl:** (A.) yıl, sene, etraf, güç, takat. 163/6. **havl ol-:** belli bir süre geçmesi. 26/14” (s. 233). “Havl” kelimesinin metinde geçtiği cümleler:

1. “Nāgāh bir aḥvā[l] havl ola, didi” (s. 129, metin: 26/13-14).
2. “Yezīd cān havliyle ol araya irişdi” (s. 183, metin: 163/6)

Bu iki cümlede geçen “havl” kelimesini Sayın Erdem’in verdiği “yıl, sene, etraf, güç, takat.” (s. 233) (krş. Devellioğlu lügati: “**havl:** 1. yıl, sene. 2. etraf, çevre. 3. güç, kudret, tâkat.”) olarak tanımlamış, “düş” maddesinde olduğu gibi birbiri ile ilişkisi olmayan anlamları virgülle ayırmıştır.

“havl” حول kelimesi metne Arapça “**hevl**” هول (korku) yerine yanlışlıkla girmiştir. Metni yazıya geçiren, doğru duymuş, yanlış kaydetmiştir!

İlk cümlenin “Nāgāh bir aḥvāl-i hevl ola, didi” olarak düzeltilmesi gerektiğini de belirtelim.

“**hāy hūy**: çalıp eğlenmekten çıkan gürültü. 44/10, 55/4” (s. 233). İki yerde geçmiştir:

“Ol meʿūnlar yine irişüp ḥamle kıldırlar. Yüz biñ ceriniñ ayağından çıkan toz āsmāna irdi, gök yüzinde güneş paķır tasa döndi, **hāy hūy** bir gāvḡā oldu. Sünniler ara yirde ḳaldılar, ceng iderken şındılar.” (s. 137, metin: 44/11).

“Siz bu ʿaskeri maḥallince düziñ! didi... Muḥtār Ġāzī ser-leşker olsun!” Muḥtār eyitdi: “Ey müʾminler! Ben **hāy hūy** tāk revāk istemezem. Dilerim ben Ḥüseyin ḥāzretiniñ yolına cānım fedā idem.” didi.” (s. 141, metin: 55/1-5).

“**ḥelāl iyle-**: helâlleşmek.” (s. 234)

“**ḥalīfe dik-**: halife olarak atanmak” (s. 231)

“**ḥor ḥor uyu-**: hor hor uyumak, horlayarak uyumak.” (s. 235). “**ḥor ḥor uyumak**” Farsça ḥor (değersiz, alçak, hor) ile ilişkilendirilip bunun bir alt maddesi olarak alınmıştır!

“**ḳarış**: karış, bir elin uzunluğu” (s. 242)

“**kelām-ı ḳadīm**: Kurʿan, eskilerin sözü” (s. 243) “Eskilerin sözü” daha çok “atasözü”nü çağırıştırıyor. “Kelimeler Dizini”ne göre “kelām-ı ḳadīm” metinde sadece bir yerde geçmektedir: “*Müseyyeb... Resūl ḥāzretiniñ... türbesine ziyāret idüp kelām-ı ḳadīmi ḥatm eyledi, duʿā ḳılıp el yüze sürdi*” (s. 135, metin 38/5-5-7).

“**lā**: yok. **lā ur-**: inkar etmek, boş konuşmak. 50/11, 72/11” (s. 247).

Metinde geçtiği yerler:

“Bir Ḥāricī süvārī at meydāna sürdi, ol servere ḥamle iyledi. Ḥāricī eyitdi: “Ne kişisin, adın [“adın” olmalıydı! A.Ç.] nedür? didi. Pehlivān eyitdi: “Benim adım Tūnatīz, atam adı gürz, ḳılıcım adı ḳazādur.” didi. “Ol ḳavme yayım belādur.” didi. Cün laʿīn anı işidüp eyitdi: “**Lā urma**, gel ḥamle ḳılıñ!” didi.” (s. 139, metin: 50/7-12)

“... yidiler ve icdiler. Aḥvāl nice oldıysa bir bir ḥikāyet kıldılar. Ol gelen melʿūnlara añup eyitdiler: “İmdi biz anlarıñ ḥaqqında gelemim.” didiler. Biraz **lā ur**dılar.” (s. 147, metin: 71/14-72-1).

He iki örnekte geçen “lā ur-”, “lāf ur-” (Meninski II, 4132) olarak düzeltilmelidir. “Yüksekten atmak, atıp tutmak, şişinmek, böbürlenmek, övünmek” anlamındaki bu deyim Farsça “lāf zeden”in tercümesi olmalı.

“**leşker çek-**: ordunun/askerin savaşa gitmesi” (s. 248).

“**mihānlık (F.+T.)**: büyükler, ulular” (s. 250) “büyükler, ulular”, “mihān” kelimesinin anlamıdır. +lık ekinin buradaki fonksiyonu nedir? Söz konusu kelimenin geçtiği cümle:

“*Andan ol pehlüvanlara mihānlık kıldılar. Baʿdeʿt-ṭaʿām ṭurdılar.*” (s. 142, metin: 57/14-5). Tahmin edileceği üzere kelime “mih[m]ānlık” olarak düzeltilmelidir. (Yazmada ikinci “mim” harfi unutulmuştur).

“**müḥr-i şerif**: şerefli mühür.” (s. 251)

“**nağra ur-**: yüksek sesle bağırın” (s. 251)

“**neğgāre**: (A. naḳḳāre) çifte nara, dümbelek” (s. 252). Kelimenin Devellioğlu lügatindeki (bk. Devellioğlu lügati, “naḳḳāre” mad.) bu anlamı metne uymamaktadır. “Naḳḳāre” hakkında geniş bilgi için Bahaeddin Ögel’in *Türk Kültür Tarihine Giriş* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987) isimli eserine bakılabilir. Ögel, eserinin 8. cildinin 8. bölümünü “nakkareler”e ayırmıştır (s. 238-266). *Müseyyeb-nâme*’de “neğgāre” yanında “kös” (156/13) ve “kerrenāy” (156/14) da geçmektedir. Ancak “Kelimeler Dizini”nde “kerrenāy” maddesi yoktur!

“**neğgāre dögil-**: davulu çalmak” (s. 252)

“**nuzül-ı niʿmet**: inen nimet” (s. 253)

“**pākī**: baki, sonsuz. 70/6” (s. 256) “Kelimeler Dizini”ne göre metinde sadece bir kez geçen “pākī” kelimesi (“bākī” ise iki kez geçer) metinde “pākī leşker” (s. 146, metin 70/6) tamlamasında yer almıştır. Bu kelime önce “bākī” olarak düzeltilmeli (Sayın Erdem’e göre burada da b>p değişikliği vardır! bkz. s. 64) sonra da “geri kalan” olarak anlamlandırılmalıdır. “*Pākī leşker... bunlarıñ ardına düşüp gıtdiler. Kimini kırıp ve kimini esir kıldılar.*” (s. 146, metin 70/6-7) Yani “bākī leşker” (askerin geri kalanı, diğer askerler), yenilgiden sonra dağılıp

kaçan “Hâricî leşker”in ardına düşüp bir kısmını öldürdü, bir kısmını da esir ettiler.

“**pür-âhen:** (F.) demire gark olmuş, demirden ibaret” (s. 257).

“**sâ'ade:** [bk. sâ'at] 169/9” (s. 260) krş. “**seytân:** [bk. şeytan] 174/6” örneği Sayın Erdem'in “sâ'ade” kelimesini hangi gerekçe ile madde başı yaptığını gösteriyor. “sâ'ade” kelimesini madde başı yapmaya gerek yoktur. Burada yapılması gereken küçük bir tamirdir: “sâ'a[t]de” : Bir sâ'a[t]de Hâricîleri Muhtâr Gâzî tārūmār iyledi. (169/9-10).

“**şarışın:** sarışınlık.” (s. 260).

“**şeb-i hengām iriş-:** gece vakti olmak, akşamın gelmesi.” (s. 264)

“**şerh olun-:** açıklamak, izah etmek” (s. 264)

“**tabl-ı âsāyış c/çalın-:** savaşın veya cengin bitişini duyuran davul sesi.”

“**tabl-ı âsāyış ol-:** savaşın veya cengin bitişini duyuran davul sesi.”

“**tabl-ı neğgāre ur-:** savaşın başlangıç davulu.”

“**tabl-ı neğgāre dög-:** savaşın başlangıç davulu” (s. 265)

“**tamām it-:** tamam olmak” (s. 266)

“**üzil-:** üzülmek, kopmak, yüzülmek” (s. 269)

“**şalā vir-:** halkı yüksek sesle bir yere davete başlamak” (s. 259)

“**şalā vakti ol-:** halkı yüksek sesle bir yere davete başlamanın zamanı gelmek 26/10” (s. 259). Bakalım halkı yüksek sesle nereye davet ediyorlarmış:

“*Ol gice cum'a gicesi idi. Şabāh daḥı irişdi, her kişi işli işine gitdi. Bu demde şalā vakti oldı. Mü'ezzinler şalā virdiler. Halk cāmi'e geldiler.*” (s. 129, metin: 26/9-11). Bunca karineye rağmen bu tanıımı yapabilmek ancak “Metin” ile “Kelimeler Dizini”ni bir birinden bağımsız olarak ele almakla mümkün olabilir!

“**selām:** (A.) iki Müslümanın karşılaşıncı selamün aleyküm demesidir. 38/1, 42/12, 122/9” (s. 260). Geçtiği yerlerin sonuncusunda (122/9) Üveys, Müseyyeb Han'ın huzuruna çıkıp Şîrzāt'ın selāmını iletir!

“**tenevvür:** (A.) nurlanma, parlama, ışıldama, aydınlık olma” (s. 267). “Kelimeler Dizini”ne göre “tenevvür” dört yerde geçmiştir:

“Bıçağdur, maşaddur, andan üç ağacı getürüp birbirine çatdı.... od yağıdı. Andan kollarını şığadı, bıçağın eline aldı ve Eyitdi: “Ey mel’ün! Seni Hâzret-i ‘Alî aşkına bu gün *püryân* ideyim.” didi. Andan başınıñ derisini çıkardı, **tenevvüre** aşdı. Andan Ziyādî mel’ûna eyitdi: “Yâ la’în! Gör saña dağı neler iderim.” didi.

Andan ol la’îniñ elini ayağını kesdi. Burnını kulaqları anı dağı kesdi. **Tenevvüre** (s. 173, metin 133/8-14)

“Müseyyeb Hân, anı işdüp tîz buyurdu. **Tenevvürler** kazdılar, odları yağıdılar. Dadıla bunlar **tenevvüre** aşdılar, pişürdiler, *büryân* oldılar.” (s. 175, metin: 140/12-13)

Devellioğlu lügatinden alınmış (bk. “tenevvür” mad.) bu tanım metne uymuyor! “Okunaklı, harekesiz bir nesih ile” (s. 21) yazılmış metnimizdeki bu kelime (تنور) “**tennür**” olarak okunmalı idi.

“**vaʿz**: (A.) koyma, konulma. **v. it-**: esaslarını belirleme, ortaya koyma” (s. 270) Yapılan tanım **vaʿz** (وضع) kelimesinin anlamıdır. Madde başı yapılan ve metinde geçen kelime ise **vaʿz** (وعظ) kelimesi olup “vaaz, dinî öğüt” anlamındadır. Devellioğlu lügatinde bu iki kelime peşpeşe gelir. Bir göz kayması sonucu “**vaʿz**” yerine “**vaʿz**” kelimesinin anlamı alınmış olmalı!

“**vezîr**: (A.) hükümdar vekili” (s. 271).

“**yazı**: yazı, alfabe, nakış. 3/14” (s. 273). “Yazı” kelimesi metinde sadece bir kez geçmiştir: “Cün müseyyeb Hân yidi yaşını gecdi, yazı yazdı ve ‘ilm taşşıl iyledi” (s. 121, metin 3/13-14).

Kelimeleri tanımlamadaki bu keyfilik, kelimelerin menşeyini işaret ederken de karşımıza çıkar:

Soğdcadan bir alıntı olan *aḥşam* “akşam” Arapça (s. 200); Arapçadan bir alıntı olan *şofra* Farsça (s. 262); Farsça olan *būse* (s. 257, “pūs” mad.), *zebūn* (s. 275) ve *zehr* (“zehir” s. 275) Arapça; Arapça olan *bez* (s. 209) Türkçe menşeli kabul edilmiştir. vs.

“Arapça ve Farsça İbareler Dizini”nde “*Es-selāmü ‘alā men ittee‘a el-hüda ve ḥaşiye‘r-rahmane bi‘l-gaybi*” (s. 289) olarak okunan “ibare”, “Metin” kısmında “*Es-selāmü ‘aleyke min ettiba‘ el-hüdā ve ḥaşiyyü‘r-rahman bi‘l-*

ğaybi" (s. 194, metin 192/11) olarak okunmuştur! Bu cümlenin ilk kısmının Taha suresinin 47., ikinci kısmının ise Yasin suresinin 11. ayetiyle ilişkisine işaret edilmeliydi.

Çalışmanın "Kelimeler Dizini" ile "Metin" kısmı arasındaki okuma tutarsızlıkları bundan ibaret değildir: Ör.

Metinde sadece bir geçen bir kez geçen "bī'at" kelimesi sözlük kısmında "bey'ād" (s. 208) metinde "bī'at" (s. 172, metin: 131/13) okunmuştur.

Yine "Arapça ve Farsça İbareler Dizini"nde geçen "*Ḥamdu'llah ḥānedān-ı Resūlu'llāh: (A.) Allah'a hamd olsun, Resūlü'llah'ın hanedanı. 41/11.*" (s. 289) ibaresinin metinde geçtiği cümlelere bakalım:

"Eyitdi: "Ḥamdu'llah ḥānedān-ı Resūlu'llāh 'aşkına cān, baş virelim!" didi." (s. 136, metin 41/11-12)

Metin şu şekilde düzeltilmelidir:

Eyitdi: "[El]-ḥamdu li'llah. Ḥānedān-ı Resūlu'llāh 'aşkına cān, baş virelim!" didi.

"[El]-ḥamdu li'llah" ibaresi "Hamd Allah içindir, hamd Allah'adır" (krş. Fatiha suresi 2) anlamıyla "Arapça ve Farsça İbareler Dizini"ne, "ḥānedān-ı Resūlu'llāh" tamlaması ise tıpkı "ḥānedān-ı Resūl" (s. 232) gibi "Kelimeler Dizini"ne alınmalıdır.

"Özel İsimler Dizini"nde (s. 279-285) yer alan özel isimler hakkında bilgi verilmemiştir.¹² Bu özel isimlerin büyük bir kısmı, hakkında bilgi bulunamayacak isimler değildir. Birer cümle ile de olsa bunlar hakkında bilgi verme yoluna gidilseydi bazı yanlış okumaların farkına varılabildi kanaatindeyim.

Örneğin "Özel İsimler Dizini"nden metinde bir kez geçtiği anlaşılan "*Asseb*" neresidir/kimdir?

- "Ben daḥı Asseb'e varam ki giderim." dedi." (s. 188, metin: 177/10).

¹² Dolu dolu 7 (yedi) sayfa tutan "Özel İsimler Dizini"nde (s. 279-285) haklarında bilgi verilen özel isimler sadece şunlardır: "Ca'fer: Battal Gazi"; "Ḥaynī bin Ekrem: Bir köy"; "Ḥüseyn: Hz. Muhammed'in torunu, Hz. Ali'nin oğlu"; "Mu'āviyye: Azāc La'īn'in oğlu"; "Yezīd: Muaviye'nin oğlu".

Bende bir emanet var, ben de “*Asseb’e varam ki giderim*” diyen Abdülvehhab, gidişine destur verildikten sonra neden kalkıp Malatya’ya gitsin? (s. 189, metin: 179/6, 12-13).

Bu cümlelerin hangi bağlamda geçtiğine bakalım:

Haricîlerle olan savaş galibiyetle sonlanmış, Yezid ve Mervan öldürülmüş Hasan ile Hüseyin’in intikamı alınmış, (s. 187, metin 175/11 vd.) Zeynelâbidin kurtarılarak halifelik makamına geçirilmiştir. (s. 187, metin 176/3-4). Ertesi gün (s. 188, metin 176/9) Müseyyeb Han, halifenin huzuruna çıkarak “mu‘âvenete gelen begleri yirlü yirine gönderelim” der (s. 188, metin 176/10). Zeynelâbidin, talebi yerinde bulur: “Revâdur” (s. 188, metin 176/11). Bunun üzerine Abdüşşems memleketine; Şîrzâd, Sitan’a; Mukdâr, İrân’a; Safiye ise Kâbe’ye gönderilir... (s. 188, metin 176/12-14).

İşte böyle bir ortamda Abdülvehhab da izin ister “Yâ imâm! Bana dağı destür vir! Zîrâ ki ben [<biz>] Resûl hazretinin emânetkârıyım. *Ben dağı Asseb’e varam ki giderim*” der. (s. 188, metin 177/8-10). Zeynelâbidin destur verir, Abdülvehhab “*Malâtıya ’ya*” gider. (s. 189, metin 179/12-13).

Acaba Abdülvehhab Gazi, “*ben dağı Asseb’e varam ki giderim*” cümlesiyle izin isteğinin gerekçesini mi bildiriyor. Yani ben de (*ben dağı*) emaneti sahibine (*issıye*) yani Cafer’e (Battal Gazi) vermeye (*vermege*) gideceğim (*giderem*) mi demek istiyor! (Metin: 178/11)

Dedik ki, Zeynelâbidin destur verdikten sonra Abdüşşems memleketine; Şîrzâd, Sitan’a; Mukdâr, İrân’a; Safiye ise Kabe’ye gönderilir... (s. 188, metin 176/12-14). “Özel İsimler Dizini”ne göre “Muğdâr” metinde sadece bir kez geçmiştir. Metinde Muğdâr’ın memleketi İrân’a gönderilişi şöyle ifade edilmiştir:

“Andan Muğdâr’ı İrân’a gönderdi” (s. 188, metin: 176/13).

Bir de “Kelimeler Dizini”nde “miğdâr” maddesine bakalım:

“**miğdâr-ı İrân:** (A.) İrân’ın tamamı, İrân halkı. 158/3” (s. 250)

Savaş meydanı tasvir ediliyor: “Bir ceng oldu ki vaşfa şıgmazdı. Az kaldı Sünniler şına idi. Nâgâh İrân tarafından bir toz belürdi. İcinden elli biñ Sünnî Müslimânlar ile **miğdâr-ı İrân** irişdi. Gördiler sünniler zebün olmuş, tekbîr idüp Hâricî leşkerine hamle kıldılar.” (s. 181, metin: 158/, 1-5).

İşte bu “**miḳdār-ı İnan**”, elli bin askerle yardıma gelen, muharebe kazanıldıktan sonra da Zeynelâbidin'den destur alıp memleketine dönen İranlı “**Muḳdār**”ın tâ kendisidir.

• “*Ömer ibni Ümmiye*” (s. 19, 283-4) ise “*Amr ibn-i Ümeyye*” olmalı!

• “Özel İsimler Dizini”nde iki ayrı kişi olarak değerlendirilen -metinde dört satır arayla ve aynı olayın kahramanı olarak geçen- “Yūsuf ibni Ṭümāc” (s. 167, metin 118/4-5) ile “İbni Şümāc” (s. 167, metin 118/9) aynı kişidir. Müstensih “ṭı” harfinin çizgisini (ط - صد) unutmuştur. (طوماج) (صوماج) (Tabîî ki doğrusu, “Ṭümāc” ise!).

• Mervân-ı Ḥazân (s. 163, metin 107/7). *Ebu Müslimnâme*'de ve İslâm tarihlerinde bu isim Mervân-ı Himâr olarak geçer.

Son olarak yayımlanan metnin dikkatimi çeken üç özelliğine değineceğim.

1. Adı:

Sayın Erdem, eserin “*Der Beyan-ı Müseyyeb Gazi*” başlığını taşıdığını belirtmektedir (s. 21) ki bu başlık esere eklenen tıpkıbasımda da açıkça görülmektedir.

Bu yapıdaki (*der beyan-ı ...*) başlık, eski eserlerde kullanılan klişeleşmiş bölüm başlığıdır. Nitekim “*Müseyyeb-nâme*”de de “*Der-beyân-ı Muḥammed Ḥanefî ibni 'Alıyyü'l-Murtaẓâ*” 32/6-7, “*Der-beyân-ı Sebr La'în ve Merdūd-ı bî-dîn*” (Yazmada: *Der-beyân-ı Şebmer-i La'în ve Merdūd-ı bî-dîn!*) 92/3, “*Der-beyân-ı Ruyâ*” 95/1, “*Der-beyân-ı Hikâyet-i Mervân-ı Ḥazân*” 107/8 birer alt başlık olarak kullanılmıştır.

2. Başı:

Metin besmeleden sonra şu cümlelerle başlamaktadır:

“**İmdi iy 'azizler**, bir şîrîn ḥabere başlayup râvî dilinden size ḥikâyet idelim inşâ'allâhu te'âlâ. Yukarıda bir rivâyet kılındı ki Ḥazret-i 'Āyişe anı fetvâsı ile yazdı idi...” (s. 121)

3. Sonu:

Metin şu cümlelerle bitmektedir:

“**Ammā ‘azizler** bir kimesne zulm idüp yanına kalur şanma...

İmdi biz yine maqşūdımıza gelelim.

Ol pādīšāh bī-zevālu’llāh Hüseyn hāzretiñ dādını düşmānlardan nicesine alur imiş. Anı beyān idelim. İnşā’llāhu te‘ālā **Ebu’l-Müslim** ol cildine nazar olma.” (s. 196).

Sayın Erdem’in eserin ilk paragrafındaki “*yuğarıda bir rivāyet kılındı ki...*” ifadesi ile sonundaki “*İmdi biz yine maqşūdımıza gelelim. Ol pādīšāh bī-zevālu’llāh Hüseyn hāzretiñ dādını düşmānlardan nicesine alur imiş. Anı beyān idelim.*” cümleleri hakkında herhangi bir kanaat serdetmemiştir. Ona göre “*eserin başı ve sonu tamdır*” (s. 11), “*çalışmaya esas alınan nüsha, daha sonra müellif hattından istinsah edilen bir yazmaya dayanmaktadır*” (s. 12).

Yukarıda birbirinden nokta ile ayrılan harflerin bu eserdeki keyfiyeti ile “hev1” kelimesi hakkında düşüğümüz notun yanına eserin başlangıç ve sonuç kısımlarını koyduk mu ortaya şu sonuç çıkar:

Bu nüsha, bir meddah¹³ ağzından yazıya geçirilmiştir, hem de Arapça ve Farsça bilmeyen bir dinleyici tarafından.¹⁴

¹³ Meddah, konuyu anlatırken bazen araya girmekten kendini alamaz:

“**İmdi ‘azizim** bir kimse itdüğün yanına kalur şanursın, hayr kalmar. Āhır anlar dağı ol belāya ‘an-ķarīb irişdiler. Yā ilāhī! Sen toğrı yolu göster. Āmīn biħaķķı seyyidü’l-mürselīn” (s. 141, metin: 54/11-13) (“biħaķķı seyyidü’l-mürselīn”, bi-ħaķķı seyyidi’l-mürselīn olarak düzeltilmeli).

“**Ey ‘azizler!** Bir şirin hikāyet haber virelim. Tā ki dil ve hātınız şafā bula.” (s. 169, metin: 122/12-13). (Sayın Erdem’e göre bu cümledeki (122/12-13) “dil”, “konuşmaya yarayan organ” (s. 219), “hāt” ise “yazı” (s. 233) anlamındaymış. Buradaki “hāt”, “cān” yerine yanlışlıkla yazılmıştır. “Dil” ise Farsça “gönül” anlamındadır. Yani: “**dil ü cānınız**” olmalı. “Gönlünüz ve canınız” anlamında. Krş. “Şehā! Bu, şeker şerbetdür. Gel iç, **cān ve diliñ** şād olsun!” didi.” (s. 183, metin: 163/7-8).

“İmdi biz eger Pehzād hikāyetine gidsek söz uzanur. Ol dağı çok ğazālar itse gerekdür.” (s. 195, metin: 196/7-8).

¹⁴ Bazı Arapça ve Farsça kelimelerin eserdeki imlâsı: püser پوسر 107/8; du‘ā دوعا 181/6; ħancer حنجر 6/5; ħ‘āb خاب 95/1; ħabs “hapis” حبس 3/2; ħacīl حجیل 16/12; ħoş حوش 11/2; na‘ra نغره 40/8, 41/5, 50/5; şaff “sıra, dizi” صاف 39/11; taĥt تحت 54/15, 144/11; tařīķ طریق 81/4; ‘āşı اصی 169/11; tīğ طیغ 151/4; ķāfile كافلة 21/3; ħarbe حربه 28/8; pür پور 5/15; ħor حور 18/5; ħāne خانه 86/7; fuķarā فوڪرا 175/7; ‘imāme امام 64/14. v. s. v. s.

KAYNAKLAR

- ALTUN, Erman, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2006.
- CLAUSON, Sir Gerard, *An Etymological Dictionay of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, [=EDPT] Oxford University Press 1972.
- DEMİR, Necati, *Müseyyeb Gazi Destanı (Kerbela'nın İntikamı)*, Hece Yay., 1. baskı, Ankara 2007.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 22. baskı, Ankara 2005.
- DOERFER, Gerhard, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, Wiesbaden 1967.
- EDPT: bk. Clauson, Sir Gerard.
- ERASLAN, Emrullah (çev.), *Müseyyeb Gazi, Kerbelâ'nın İntikamı*, Can Yay., 2. baskı, İstanbul 1995.
- ERDEM, Mehmet Dursun, *Müseyyeb-nâme*, Hece Yay., 1. baskı, Ankara 2007.
- EREN, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 1. baskı, Ankara 1999.
- MENINSKI, Franciscus à Mesgnien, *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae*, Simurg Yay., İstanbul 2000.
- Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı* (Hzl. Prof. Dr. Mürsel Öztürk, Dr. Derya Örs), TDK Yay., Ankara 2000.
- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1. baskı, Ankara 1987.
- ÖZEN, Kutlu, "Müseyyeb Gazi Destanı", *IV. Uluslar arası Türk Halk Edebiyatı ve Yunus Emre Semineri*, (Eskişehir, 11-13 Mayıs 1989), Eskişehir 1991, s. 269-280.
- PAÇACIOĞLU, Burhan, "Müseyyeb-nâme ve Dil İncelemesi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sivas 1998, sy. 6, s. 149-172.
- REDHOUSE, James W., *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yay., İstanbul 2001.
- TDK, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1988.
- TDK, *Yeni Tarama Sözlüğü* (Düzenleyen: Cem Dilçin), Ankara 1983.
- TMEN: bk. Doerfer, Gerhard.